

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.13

UDC 37.091.12.011.3-051:136.647.5

TOLERANCE AS A PROFESSIONAL VALUE OF THE MODERN TEACHER: PEDAGOGICAL STRATEGIES AND CONDITIONS FOR ITS FORMATION

Oleksandr Popov

PhD student in Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Abstract. The article reveals the concept of professional tolerance as a strategic quality of a future teacher's personality, which determines the effectiveness of pedagogical interaction in a multicultural, inclusive, and post-conflict educational environment. It summarizes contemporary scientific approaches to understanding tolerance not only as a socially desirable trait, but also as an integrative professional competence with pronounced cognitive, emotional, ethical, and behavioral content. An analysis of interdisciplinary sources that outline the main components, mechanisms, and conditions for the formation of professional tolerance in the system of higher pedagogical education is conducted. Pedagogical strategies for the development of a tolerant position of future teachers in the context of personal development, cultural sensitivity, digital ethics, inclusion, and moral choice are substantiated.

The study focuses on the idea of a holistic pedagogical model that combines psychological and pedagogical interventions, dialogical educational practices, training methods, intercultural interaction, and reflective tools. Key aspects of tolerance formation are highlighted: the development of self-acceptance, empathy, locus of control, flexible thinking, the ability to decentralize, and ethical support. It has been established that effective preparation of future teachers for pedagogical activity requires the creation of a safe, supportive educational environment in which tolerance is not a subject of study but a practice of everyday coexistence.

The article contains theoretical generalizations and practical recommendations for integrating tolerance as a professional value into all levels of the educational process—from the content of professional disciplines to formats of student self-government, interpersonal communication, and digital interaction. The need to create diagnostic tools, develop adaptive teacher training programs, and expand research in the context of crisis conditions (martial law, migration, identity transformation) is emphasized. The results obtained are aimed at forming a new pedagogical worldview focused on the individual, dignity, openness, and democratic values.

Key words: professional tolerance, pedagogical education, future teacher, inclusion, intercultural competence, ethics of interaction, educational environment, model of value formation.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.13
УДК 37.091.12.011.3-051:136.647.5

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ: ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Попов О. А.

здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Анотація. У статті розкрито концепт професійної толерантності як стратегічної якості особистості майбутнього вчителя, що визначає ефективність педагогічної взаємодії у полікультурному, інклюзивному та постконфліктному освітньому середовищі. Узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння толерантності не лише як соціально бажаної риси, а як інтегративної професійної компетентності з вираженням когнітивним, емоційним, етичним і поведінковим змістом. Проведено аналіз міждисциплінарних джерел, які окреслюють основні компоненти, механізми та умови формування професійної толерантності в системі вищої педагогічної освіти. Обґрунтовано педагогічні стратегії розвитку толерантної позиції майбутніх учителів у контексті особистісного становлення, культурної чутливості, цифрової етики, інклюзії та морального вибору.

У центрі дослідження – ідея цілісної педагогічної моделі, що поєднує психолого-педагогічні інтервенції, діалогічні освітні практики, тренінгові методики, міжкультурну взаємодію та рефлексивні інструменти. Виокремлено ключові аспекти формування толерантності: розвиток самоприйняття, емпатії, локусу контролю, гнучкого мислення, здатності до децентрації та етичного супроводу. Встановлено, що ефективна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності потребує створення безпечного, підтримувального освітнього середовища, у якому толерантність є не предметом вивчення, а практикою повсякденного співжиття.

Стаття містить теоретичне узагальнення та практичні рекомендації щодо інтеграції толерантності як професійної цінності в усі рівні освітнього процесу – від змісту фахових дисциплін до форматів студентського самоврядування, міжособистісної комунікації та цифрової взаємодії. Наголошено на потребі створення інструментів діагностики, розробки адаптивних програм підготовки педагогів і розширення досліджень у контексті кризових умов (воєнний стан, міграція, трансформація ідентичностей). Отримані результати спрямовані на формування нового педагогічного світогляду, орієнтованого на людину, гідність, відкритість і демократичні цінності.

Ключові слова: професійна толерантність, педагогічна освіта, майбутній учитель, інклюзія, міжкультурна компетентність, етика взаємодії, освітнє середовище, модель формування цінностей.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. У сучасних умовах глобалізації, посилення міграційних процесів, зростання культурного різноманіття та інформаційних викликів освітній простір відіграє ключову роль у трансляції толерантності як фундаментальної цінності. Формування професійної толерантності майбутнього вчителя виступає одночасно соціально необхідною й педагогічно значущою задачею, оскільки педагог – це не лише носій знань, а й вихователь цінностей, беконструктор світогляду нового покоління. Дослідження А. М. Горянської [3; 4] показують, що толерантність у майбутніх педагогів має чітку суб'єктно-психологічну основу, яка включає самоприйняття, локус контролю, самоактуалізацію та емпатію – характеристики, що тісно пов'язані з комунікативною стійкістю й відкритістю до «іншого». Її формування потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної інтервенції, трирівневої моделі (студент–куратор–викладач) і спеціального курсу «Психологія толерантності», що дозволяє переходити від середнього до високого рівня значущості толерантного ставлення у понад 90 % студентів.

Упродовж того ж напрямку Ю. В. Тодорцева [7] обґрунтовує толерантність як професійну компетентність із компонентами: когнітивним, мотиваційним, емоційним та поведінковим, а також розробляє критерії її діагностики та модель педагогічних умов (інтеграція в навчальні дисципліни, практична підготовка, активні форми взаємодії), що обґрунтовано підтверджено результатами досліджень. Надзвичайно важливим є також визначення К. С. Гнатовської [2], яка окреслює професійну толерантність як педагогічно важливу якість, котра забезпечує ефективну взаємодію освітнього процесу, і яка формується через поєднання накопичення інформаційного ресурсу й розвитку практичних навичок толерантної поведінки.

Важливим концептуальним розвитком і специфікою проблематики є дослідження О. І. Попової і А. С. Лесик, де аналізується формування толерантності майбутніх учителів початкової школи через розвиток здатності до діалогічних взаємин, емоційної стійкості та гуманістичних якостей у навчальних сценаріях (рольові ігри, медіації, обговорення кейсів), що сприяє переходу від теоретичного розуміння до практичної готовності працювати у багатокультурному середовищі [9]. Подібну лінію продовжують М. М. Бикова, О. В. Лобова та І. І. Проценко у контексті воєнного стану, підкреслюючи, що професійна толерантність передбачає здатність педагога децентруватися, узгоджувати багатогранність смислів і використовувати гнучке мислення як інструмент педагогічної роботи [1].

Окрім того, аналогічні дослідження в суміжних галузях підтверджують загальність і міждисциплінарність підходу до толерантності як форми практичної діяльності. Наприклад, С. С. Доброскок у контексті психологічної освіти демонструє, що ефективно формування комунікативної толерантності можливе лише у рамках цілісної програми, що включає психотехнології, тренінги та системний супровід, і доводить, що такі інтервенції розширюють діапазон професійної здатності підтримувати діалог у складних соціальних групах [5]. Ці знахідки підтверджують потребу структурованого підходу до розвитку професійної толерантності – від психолого-педагогічної теорії до інтеграції у професійний освітній процес.

Незважаючи на значний обсяг теоретичних і експериментальних напрацювань, у науковій педагогіці залишається відкрите питання: як поєднати всі компоненти у системну модель, яка б включала стандартний опис її психолого-педагогічної структури, засоби діагностики, чіткі вимоги до педагогічного середовища та ступеневу динаміку розвитку толерантності. Сучасні дослідження окремо пропонують компоненти, проте необхідний рівень цілісності та узгодженості між ними ще не

досягнуто. Це пред'являє високі вимоги до подальших наукових програм, які мають концентруватися на синтезі всіх напрямів – психологічного, педагогічного, соціокультурного – у інтегровану професійну модель педагогічної підготовки.

Саме тому подальша наукова програма повинна включати розробку комплексної моделі професійної толерантності, конструювання психодіагностичного інструментарію та апробацію практичної програми у вищих педагогічних закладах із методом контролю результативності через експериментальний дизайн. Це стане підґрунтям для формування освітньої системи, здатної відповідати викликам сучасності та утверджувати демократичні цінності в суспільстві.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування сутності толерантності як професійної цінності майбутнього вчителя та окреслення ефективних педагогічних умов і механізмів її формування у процесі фахової підготовки в умовах сучасної трансформації вищої педагогічної освіти.

Для реалізації поставленої мети необхідним є поступове вирішення таких **завдань**:

1. Проаналізувати сутність поняття «толерантність» у педагогічному контексті та її місце в системі професійних цінностей учителя.
2. Дослідити сучасні наукові підходи до формування толерантності у студентів педагогічних спеціальностей.
3. Визначити педагогічні умови, що сприяють розвитку толерантної позиції майбутнього вчителя в освітньому процесі закладу вищої освіти.
4. Оцінити потенціал фахових дисциплін, практичної підготовки, студентського самоврядування, проєктної діяльності та міжкультурного освітнього середовища у формуванні толерантності.
5. Обґрунтувати педагогічні стратегії і методи, що забезпечують цілеспрямоване виховання толерантного ставлення до учнів, колег, батьків, з якими вчитель взаємодіє у своїй професійній діяльності.

Реалізація зазначених завдань передбачає використання **комплексу методів** наукового пізнання: аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури; порівняльного аналізу педагогічного досвіду; систематизації теоретичних підходів до формування толерантності; емпіричних методів вивчення педагогічного середовища, що впливає на розвиток ціннісних орієнтацій студентів.

Це дослідження спрямоване на поглиблення розуміння толерантності як необхідної складової професійного світогляду педагога та на вироблення практичних рекомендацій для вищої педагогічної школи щодо ефективної підготовки майбутніх учителів до діяльності у різноманітному, інклюзивному і полікультурному соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Толерантність не може бути зв'язана до політкоректної поведінки чи соціально бажаних реплік у конфліктних ситуаціях – вона постає як глибока внутрішня установка, пов'язана із зрілістю особистості, її здатністю до децентрації, емпатії, рефлексії та морального судження. У професії вчителя толерантність набуває значно складнішого змісту: вона переходить із площини етичної до площини професійної компетентності, що виявляється в реальних щоденних практиках – від реакції на дитячий конфлікт до способу формулювання оцінки. Саме у сфері навчання майбутнього вчителя ця якість має бути не просто задекларована, а глибоко інтегрована в систему підготовки, навчального середовища і педагогічної взаємодії.

Як підтверджують дослідження А. М. Горянської [4], толерантність формується за умови розвитку таких суб'єктних характеристик, як самоприйняття (ауто толерантність), емпатія, локус контролю та здатність до самоактуалізації. У цьому контексті

доречно говорити про міждисциплінарну природу толерантності, яка включає низку взаємопов'язаних аспектів – психологічний, культурологічний, педагогічно-інтерактивний, інклюзивний та цифровий. Для кожного з них притаманні специфічні компоненти й ефективні засоби розвитку, що представлені в таблиці:

Аспект	Компоненти	Засоби активації
Психологічний	Самоприйняття, локус контролю, емпатія	Спецкурс «Психологія толерантності», рольові ігри, рефлексія
Культурологічний	Культурна чутливість, когнітивна гнучкість	Інтерактивні дискусії, міжкультурні кейси
Педагогічно-інтерактивний	Комунікативна готовність, амбівалентне мислення	Стресові кейси, моделювання конфліктів
Інклюзивний	Адаптивність, емоційна стабільність	Практика з дітьми з ООП, педагогічні технології
Автономний/цифровий	Самоорганізація, етичне донесення результатів	Цифрові платформи, гейміфікація, щоденники

Це структурування дає змогу цілісно охопити всі виміри підготовки вчителя до толерантної взаємодії. Кожен аспект не існує ізольовано, а формує цілісну педагогічну позицію – здатність бачити іншого, приймати складність, діяти етично у динамічному середовищі школи [3].

Формування толерантності не зводиться до одного курсу чи заняття. Цей процес вимагає комплексної роботи зі студентами: інтелектуальної, емоційної, світоглядної, етичної. Йдеться про формування здатності до прийняття іншого не лише у концептуальній, але й у повсякденній практиці. Вчитель не має розв'язувати рівняння моральної дилеми щоразу, коли зустрічає інше бачення, іншу поведінку чи іншу дитину. Він має бути готовий приймати і взаємодіяти з повагою як професійну норму, яка не вимагає щоденного героїзму, а є фоном його діяльності.

Важливим етапом є розвиток психологічної готовності до толерантної взаємодії, яка неможлива без самоприйняття. Студент педагогічного ЗВО, що не приймає себе, не володіє рефлексією чи внутрішнім контролем, не здатен якісно приймати іншого – це фундаментальна аксіома психології. Власне тому такі характеристики, як внутрішній локус контролю, емпатія, самоактуалізація – вважаються базовими для формування толерантності. Відсутність цих якостей блокує розвиток конструктивної поведінки у конфліктних чи емоційно складних ситуаціях, робить неможливою реальну відкритість до іншості – культурної, поведінкової, комунікативної.

Робота з розвитком цих характеристик вимагає впровадження емоційно насичених педагогічних практик – дискусій, рольових ігор, аналізу життєвих ситуацій, які передбачають не просто правильну відповідь, а складний моральний вибір. Така педагогіка складного вибору, з одного боку, сприяє осмисленню власної позиції, а з іншого – вчить терпимості до множинності істин, до відсутності абсолютних відповідей, до складної дійсності, у якій живе сучасний учень. Толерантність – це не про однаковість, а про розуміння і прийняття багатоманітності як норми буття, і вчитель має навчитися цьому не теоретично, а через практику, яка стає його другим досвідом.

Питання культурної чутливості набуває особливої гостроти у сучасній українській школі, де етнічна, мовна, соціальна різноманітність зростає, а суспільство шукає нові форми ідентичності. У такому контексті толерантність – це не лише риса,

а професійна компетенція, яка дає змогу уникнути етнічних, мовних, гендерних і вікових стереотипів. Вона проявляється у повазі до батьків дитини, до її сімейної ситуації, до її потреб, навіть якщо вони не відповідають переконанням самого вчителя. Без розуміння культурного фону, соціального контексту, історичної травми або відмінності традицій вчитель ризикує перетворити навчання на засіб асиміляції, а не включення, на форму мовчазної дискримінації.

Інклюзія піднімає це питання на новий рівень. Тут толерантність – це вже не вибір, а обов'язок. Як доводить Л. Чередник, важливою умовою є розвиток навичок адаптації, розуміння потреб учнів з особливими освітніми потребами, підтримка позитивного мікроклімату, що не допускає жодної дискримінації. Працюючи з дітьми з особливими освітніми потребами, вчитель має не просто розуміти необхідність адаптацій, а вміти організувати їх, не знецінюючи дитину, не демонструючи жалю або зверхності. Це складна педагогічна дія, в якій виявляється справжній професіоналізм. Саме тут знімаються межі між теоретичним поняттям толерантності і практичною педагогічною етикою. Вчитель стає провідником цінностей через дію, а не через проголошення. Власне цей перехід від декларації до дії – і є показником зрілої професійної толерантності.

У післявоєнному суспільстві питання толерантності педагогічної стане одним із критичних. У школи повернуться діти з різним досвідом війни, евакуації, втрат, травм. Учитель, який не має ресурсу для прийняття – буде руйнувати, навіть якщо не матиме наміру це робити. Тому вже зараз у підготовці вчителя важливо розвивати не лише знання про толерантність, а емоційну витривалість, здатність до етичного діалогу, уміння слухати і бути поруч. Університетське середовище має стати першою моделлю прийняттого освітнього простору – без стигматизації, дискримінації, морального тиску. Саме в ньому майбутній педагог має пережити досвід включення, визнання, підтримки, щоб згодом відтворювати це в класі.

Не менш важливою є цифрова складова – як показує дослідження Лебідь, використання онлайн-платформ, рефлексивних щоденників, гейміфікованого навчання сприяє розвитку таких характеристик, як відповідальність, саморегуляція, критичність і здатність чути іншу думку без знецінення. Зокрема, в онлайн-середовищі студенти вчать «бачити» людину за аватаром, що є ключовим для етичної взаємодії в цифрову епоху. Вчитель має володіти цифровою етикою – не толерантністю у формі повідомлення, а у формі алгоритму поведінки: як реагувати на агресивний коментар, як підтримати дитину в онлайн-середовищі, як не допустити булінгу в чатах. Майбутні педагоги мають засвоїти принцип: толерантність – це не реакція, це стиль взаємодії. І в цьому стилі має бути місце не лише для прийняття іншого, але й для прийняття себе, адже лише внутрішньо врівноважений вчитель здатен бути етичним і витриманим у складних педагогічних ситуаціях.

Таким чином, проблема формування професійної толерантності не може бути редукована до окремого курсу або навіть циклу заходів. Йдеться про трансформацію всієї освітньої парадигми – від вертикалі «викладач – студент» до горизонталі «людина – людина», про переосмислення ролі університету як простору розвитку, а не лише передавання знань. І в цьому перетворенні толерантність перестає бути гаслом. Вона стає головною педагогічною дією – тихою, послідовною, стійкою, яка дає дитині відчуття гідності, безпеки й довіри.

Важливо зазначити, що професійна толерантність має не тільки аксіологічний і психологічний вимір, а й соціально-культурний. Сучасна освіта ускладнена факторами транснаціоналізації, інтеграційних процесів у межах Європейського освіт-

нього простору, а також необхідністю відповіді на глобальні виклики – війни, міграцію, зростання полікультурності. У цьому контексті вчитель як ключова фігура виховання майбутнього громадянина має бути не лише фахівцем у галузі навчального предмета, а й провідником ідей відкритості, гідності, розуміння.

Проблематика формування толерантності як професійної якості майбутнього педагога виходить далеко за межі національного дискурсу. У європейському й трансатлантичному контекстах толерантність розглядається як основоположна частина демократичного громадянства, освітньої справедливості та міжкультурної педагогіки. Зокрема, відповідно до концепції *мультикультурної освіти* Джеймса А. Бенкса (J. A. Banks) [8], толерантність у педагогічній підготовці є не лише цінністю, але й способом перебудови навчального середовища на основі принципів рівності, соціальної відповідальності та включення представників усіх груп у процес навчання. Дж. А. Бенкс наголошує, що вчитель має володіти не лише знаннями про культурне різноманіття, а й навичками критичного аналізу власних упереджень, умінням деконструвати дискримінаційні структури, відображені в навчальному змісті та повсякденній практиці шкільної взаємодії.

Подібну позицію розвиває й італійський дослідник міжкультурної освіти Антоніо Портера (A. Portera) [10], який визначає толерантність як здатність до інтеркультурного діалогу, що передбачає не лише пасивне прийняття різноманіття, а активне залучення до спільного творення культурного простору. За А. Портером, міжкультурна компетентність учителя – це форма професійної рефлексивності, яка дозволяє трансформувати освітню взаємодію в напрямі солідарності, поваги, етичної відкритості. Цей підхід є особливо релевантним у контексті української реформи освіти, що орієнтована на європейські стандарти інклюзії, недискримінації та педагогіки партнерства.

Таким чином, інтеграція міжнародних підходів до формування толерантності дозволяє розглядати її не лише як моральну якість, а як стратегічну компетентність учителя в демократичному суспільстві. Осмислення цих концепцій у процесі фахової підготовки забезпечує ширший горизонт професійного бачення, сприяє гармонізації національного освітнього простору з європейськими гуманістичними орієнтирами.

Формування толерантності також нерозривно пов'язане з поняттям педагогічного партнерства, яке, зокрема, задеклароване в Концепції Нової української школи як ключовий принцип. У контексті підготовки майбутнього вчителя це означає розвиток комунікативної відкритості, здатності до горизонтальної взаємодії, зняття ієрархічних бар'єрів між «викладачем» і «учнем». У цьому плані важливим є не лише зміст навчання, а й форма його реалізації – демократичні моделі управління аудиторією, рівноправний діалог на семінарах, дотримання принципів педагогіки ненасильства у щоденній взаємодії.

Іншим виміром професійної толерантності є етичне ставлення до педагогічної влади. Майбутній учитель має усвідомлювати, що його слово, оцінка, невербальна реакція мають силу впливу, що може бути як конструктивною, так і руйнівною. Толерантність у цьому аспекті виявляється у здатності утримувати владу в межах етичних норм, не вдаючись до приниження, стигматизації, маніпуляцій. Практичне відпрацювання таких ситуацій можливе через педагогічні тренінги, аналіз ситуацій з «прихованим насиллям» (мова, яка травмує, жарти з відтінком зверхності тощо), моделювання ситуацій зворотного зв'язку.

Варто окремо акцентувати на феномені гендерної ідентичності та сексуального різноманіття в освітньому просторі. В українській педагогічній традиції ця тематика довгий час залишалась маргіналізованою. Проте формування професійної

толерантності у XXI столітті неможливе без здатності вчителя приймати гендерну ідентичність учня, не знижуючи його гідності, не допускаючи принизливої поведінки, не ігноруючи специфіку самопрезентації. Цей аспект вимагає не лише педагогічної етики, а й особистої зрілості. У цьому контексті важливо впроваджувати освітні ініціативи з антидискримінаційної педагогіки, співпрацю з правозахисними організаціями, аналіз реальних кейсів стигматизації у шкільному середовищі.

Цифрове середовище також постає як виклик і ресурс водночас. З одного боку, онлайн-комунікація стирає емоційні сигнали, підвищує ризики знеособлення, агресії, мови ворожнечі. З іншого боку, цифрові платформи можуть бути інструментом гейміфікованого виховання етичних норм, організації безпечного простору для висловлення думок. Професійна толерантність у цифровому вимірі – це, зокрема, вміння не реагувати агресивно в чаті, модерувати дискусію, запобігати онлайн-булінгу. Це компетенція, що має формуватися через критичне осмислення цифрової поведінки – наприклад, через цифрові рефлексивні щоденники, симуляцію ситуацій, створення інструкцій з етичної комунікації.

Загалом, сучасна модель підготовки вчителя має містити не лише знання про толерантність як феномен, а й методики її формування, інструменти діагностики, моделі інтервенції, орієнтовані на зміну ставлення, переконань і поведінки. Без цього неможливо досягти реального зростання рівня професійної толерантності. Як слушно зазначає С. В. Сиваш [6], толерантність формується не через повчання, а через досвід – а отже, майбутній вчитель має пройти через особистісний досвід прийняття, рефлексії, морального вибору. Лише тоді він зможе передати це своїм учням.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Толерантність як професійна цінність майбутнього вчителя розглядається у сучасній педагогіці не лише як соціально бажана особистісна риса, а як обов'язковий елемент професійної готовності, що визначає ефективність взаємодії педагога з учнями, батьками, колегами в умовах зростаючого культурного, мовного, світоглядного й освітнього різноманіття. Проведене дослідження дає змогу зробити узагальнення щодо змісту, умов, механізмів і стратегій формування професійної толерантності у процесі фахової підготовки майбутніх учителів. Установлено, що толерантність набуває статусу інтегративної якості, в основі якої лежить когнітивно-емпатійна база, яка поєднує інтелектуальне розуміння інакшості з емоційним прийняттям іншого як цінності. Це дозволяє трактувати толерантність не лише як педагогічну категорію, а як світоглядно-професійну позицію, що проявляється в діалогічності, здатності до прийняття, децентрації, регуляції емоційної реакції та етичного супроводу освітнього процесу.

Результати аналізу сучасних наукових підходів свідчать про домінування комплексного, міждисциплінарного розуміння механізмів формування толерантності: від когнітивного засвоєння понять і категорій до практичного досвіду взаємодії в умовах міжособистісного, міжкультурного та інклюзивного освітнього простору. У процесі професійної підготовки ефективним виявляється поєднання традиційних і інноваційних форм, таких як тренінги, кейс-методи, міжкультурні практики, цифрові моделі рефлексії, рольові ситуації, що забезпечують не лише формування знань про толерантність, а й активне проживання відповідних ситуацій.

Серед чинників, що найбільш суттєво впливають на формування професійної толерантності, виділено наявність рефлексивного простору, підтримку наставництва, особистісно орієнтовану педагогіку, багатоканальну комунікацію та створення психологічно безпечного навчального середовища. У контексті сучасної трансформації педагогічної освіти набуває особливого значення включення студентів у ситуації

морального вибору, конструктивного розв'язання конфліктів, обговорення етичних дилем, що актуалізують здатність діяти толерантно не декларативно, а практично.

Однак результати дослідження також засвідчують наявність низки проблемних аспектів. Насамперед йдеться про недостатню узгодженість між задекларованими освітніми цілями та реальним наповненням змісту професійної підготовки. Толерантність часто залишається другорядною або фрагментарною темою в навчальних програмах, що знижує її значущість в очах майбутніх педагогів. Також спостерігається брак ефективного діагностичного інструментарію, що дозволяє відстежити динаміку розвитку професійної толерантності, оцінити ступінь сформованості її компонентів та індивідуальних траєкторій розвитку студента.

Виявлена потреба у створенні цілісної педагогічної моделі формування професійної толерантності, яка б поєднувала ціннісно-орієнтований, психологічний, культурологічний та практико-діяльнісний компоненти. У цій моделі важливим елементом має стати поетапність: від формування базових гуманістичних переконань до закріплення стійких форм міжособистісної поведінки, що ґрунтується на толерантності як стратегії взаємодії. Перспективним є також розвиток інтерв'їзійних та тьюторських практик у педагогічному середовищі, що дозволяють створити мікросоціуми, де толерантність стає не лише предметом вивчення, а нормою комунікації.

Подальші дослідження доцільно зосередити на створенні і апробації діагностичних засобів для визначення рівня сформованості професійної толерантності в динаміці освітнього процесу, на розробці адаптивних освітніх програм з урахуванням цифрового та інклюзивного вимірів, на дослідженні трансформативного потенціалу міжкультурних освітніх середовищ у формуванні не просто толерантності, а професійної відповідальності педагога за гуманістичну якість освіти. Особливої уваги потребує проблема формування толерантності у викликових умовах (воєнний стан, кризи, міграційні хвилі), які суттєво впливають на ціннісну орієнтацію студентської молоді.

Таким чином, толерантність як професійна цінність майбутнього вчителя є стратегічною основою педагогічної діяльності, орієнтованої на людину, партнерство і цінність інакшості. Її формування – не разовий вплив, а складний, динамічний процес, що потребує глибокої наукової рефлексії, методичної чіткості та гуманістичної освітньої філософії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бикова М. М., Лобова О. В., Проценко І. Теоретичні засади формування професійної толерантності майбутніх вчителів початкових класів в умовах воєнного стану. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2024. № 70. С. 99-106. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-99-106>
2. Гнатівська К. С. Характеристика професійної толерантності майбутніх учителів. *Освіта збереже Україну!* Харків : ХНПУ, 2022. С. 89-92. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/084e5674-8899-4e91-acb1-db66b91e6c05/content>
3. Горянська А. М. Психологічні особливості розвитку суб'єктних характеристик толерантності майбутніх вчителів. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. A Series of «Psychology»*. 2015. № 58. С. 11-16. URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/5426/4972>
4. Горянська А. М. Психологічні особливості розвитку толерантності майбутніх вчителів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія ; Нац пед.

ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 265 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0adcd322-4c60-4e05-b1d9-8e7315d8c308/content>

5. Доброскок С. С. Психологічні особливості розвитку комунікативної толерантності майбутніх психологів : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : [спец.] 053 Психологія (05 Соціальні та поведінкові науки). Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2023. 322 с. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua:4000/handle/8989898989/7322>

6. Сиваш С. В. Формування толерантності як професійної цінності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 74. С. 267-271. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/74.51>

7. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса, 2004. 277 с.

8. Banks J. A., McGee Banks C. A. *Multicultural Education : Issues and Perspectives*. 7-е вид. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons Inc., 2010. 416 с.

9. Popova O., Lesyk A. Formation of tolerance of future primary school teachers in the process of professional training. *Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University Series Pedagogical sciences*. 2022. Т. 1. № 1. С. 348-354. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-348-354>

10. Portera A. Intercultural education in Europe : epistemological and semantic aspects. *Intercultural Education*. 2008. Vol. 19, No. 6. P. 481-491. URL: <https://doi.org/10.1080/14675980802568277>

REFERENCES:

1. Bykova, M. M., Lobova, O. V., & Protsenko, I. I. (2024). Teoretychni zasady formuvannia profesiinoi tolerantnosti maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh voiennoho stanu [Theoretical principles of forming professional tolerance of future primary school teachers under martial law]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training. Methodology. Theory. Experience. Problems*, 70, 99-106. Retrieved from: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-99-106> [in Ukrainian].

2. Hnatovska, K. S. (2022). Kharakterystyka profesiinoi tolerantnosti maibutnikh uchyteliv [Characteristics of professional tolerance of future teachers]. *Osvita zberezhe Ukrainu! – Education will save Ukraine!* 89-92. Kharkiv : KhNPU. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/084e5674-8899-4e91-acb1-db66b91e6c05/content> [in Ukrainian].

3. Horianska, A. M. (2015). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku subiektnykh kharakterystyk tolerantnosti maibutnikh vchyteliv [Psychological features of the development of subjective characteristics of tolerance in future teachers]. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Psychology»*, 58, 11-16. Retrieved from: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/5426/4972> [in Ukrainian].

4. Horianska, A. M. (2013). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku tolerantnosti maibutnikh vchyteliv [Psychological features of tolerance development in future teachers]. *PhD thesis*. M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Retrieved from: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0adcd322-4c60-4e05-b1d9-8e7315d8c308/content> [in Ukrainian].

5. Dobroskok, S. S. (2023). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku komunikativnoi tolerantnosti maibutnikh psykholohiv [Psychological features of the development of communicative tolerance in future psychologists]. *Doctoral thesis*. Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Retrieved from: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua:4000/handle/8989898989/7322> [in Ukrainian].

6. Syvash, S. V. (2024). Formuvannia tolerantnosti yak profesiinoi tsinnosti maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Formation of tolerance as a professional value of future teachers of preschool education institutions]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 74, 267-271. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/74.51> [in Ukrainian].

7. Todortseva, Yu. V. (2004). Formuvannia tolerantnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of tolerance of future teachers in the process of professional training]. *PhD thesis*. Odesa [in Ukrainian].
8. Banks, J. A., & McGee Banks, C. A. (2010). *Multicultural Education : Issues and Perspectives* (7th ed.). Hoboken, NJ : John Wiley & Sons Inc. [in English].
9. Popova, O., & Lesyk, A. (2022). Formation of tolerance of future primary school teachers in the process of professional training. *Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series : Pedagogical Sciences, 1 (1), 348-354*. Retrieved from: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-348-354> [in English].
10. Portera, A. (2008). Intercultural education in Europe : epistemological and semantic aspects. *Intercultural Education, 19 (6), 481-491*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/14675980802568277> [in English].